

Восита

Категория: Миллий ғоя ва мафкура – Миллий мафкура;

Муаллиф: Каримов А

Восита – арабча сўздан олиб чора, тадбир, усул. Ўрта, ўртадаги. Бирор мақсадга эришиш ёки бирор ишни амалга ошириш учун дастак бўлиб хизмат қиладиган нарсас, қурол. Ахборот воситалари. Умуман, бирор нарсани амалга ошириш учун хизмат қиладиган, фойдаланиладиган нарсас, омил.

Бугунги воқелик миллий истиқлол ғояси тарғиботи масаласига алоҳида эътибор қаратмоқда. Ҳозирги кунда мамлакатимизда ғоя тарғиботи энг долзарб масалалардан бирига айланганлигини инобатга оладиган бўлсак, унинг тарғибот – ташвиқоти ҳам янги технологиялар, усуллар, воситаларни жалб қилишимиз лозим. Миллий ғоянинг таъсирчанлигини ошириш вазифаси тарғибот жараёнида янги технологияларни кенг қўллаш заруриятини кучайтирмоқда. Бунинг учун бизга жаҳондаги илғор мамлакатларда тўпланган тажрибалардан фойдаланишни курсатмоқда.

Бизга маълумки ОАВ – энг асосий, қудратли ва таъсирчан воситадир. Чунки ОАВ омманинг ўзига хос тарбиячиси, муҳим тадбирларнинг ташкилотчиси, долзарб муаммоларни ҳам қилишнинг энг таъсирчан қуролидир. Айнан ОАВ орқали миллий ва умуминсоний қадриятлар, миллий ғоя ва демократик тамойиллар тарғиб-ташвиқ қилинмоқда. Улар ҳамма вақт демократия ва сўз эркинлигининг ўзига хос ўлчови, кўрсаткичи бўлиб келган. Эркин ва мустақил ОАВ демократик тараққиётни рағбатлантиради ва мустаҳкамлайди.

ОАВнинг бугунги кунда олдида қўйилаётган вазифаси ҳаётийлик бўлишни талаб қилмоқда. Берилаётган ахборотларнинг асосий ютуқларини кўрсатиш билан қафолатламасдан, камчиликларни ҳам кўрсатиш ҳамда бартараф этиш йўлларини ҳам куўрсата билиш керак.

Таъкидлаш жоизки, тарғиботнинг негизида фақатгина ғояга ишонч эмас, балким ғояни тарғиб қиладиган инсонга ҳам ишонч керак. Шу боис, мақташ тарғиботнинг ягона ва тўғри усули эмас. Чунки мафкурани, ҳаётни фақат мақташ, уни бенуксон қилиб тарғиб қилиш мумкин эмас.

Бугунги кунда Ўзбекистонда ОАВни ҳақиқий «туртинчи ҳокимият»га айлантириш долзарб масала бўлиб турибди. Уларни мустақил ижтимоий кучга, сиёсий тизимнинг тўлақонли ва жамоатчилик фикрини шакллантирувчи таъсирчан воситага айлантириш вазифаси турибди. ОАВнинг эркин ва мустақил фаолият юритишлари учун мустаҳкам ҳуқуқий асос яратилган, журналистларни тайёрлаш масаласи давлат даражасига кўтарилган, уларни тайёрлаш, малакасини ошириш билан қаноатланмай бу соҳа мутахассисларининг хорижда таълим олишлари учун маблағ ажратилаётганлиги ҳам диққатга сазовордир.

Таъкидлаш жоизки, ҳозирги кунда ОАВ ходимлари фаолиятида плюрализм тамойили асосига қурилиши демократиянинг тараққиётига хизмат қилмоқда. Биз демократияни қандай тушунсак, ОАВларига ҳам шундай вазифаларни юклаймиз. Биз демократияни мустақиллик, эркинлик ва масъулият деб тушунар эканмиз, ОАВларидан ҳам мустақиллик, эркинлик ва масъулиятни кутамиз.

Бизлар ОАВ орқали миллий истиқлол ғоясини сингдиришнинг муҳим жиҳатлари – ахборот террорига, мафкуравий таҳдидларга муносиб жавоб бериши, маънавий-мафкуравий жиҳатдан халқимизни тобе этишга интилишларининг пайини кесиш ва Ўзбекистон фуқароларида мафкуравий иммунитетини шакллантириш билан боғлиқ.

Ҳозирги кунда инфармацион хуружларнинг тез-тез уюштирилаётганлиги аслида урушга муносабатнинг ўзгарганлигидан, қуролнинг янги тури кашф қилинганлигидан дарак берди. Бу қурол – ахборотдир. Бундай қурол ёрдамида олиб борилаётган инфармацион урушларда инсоннинг онги ва қалби нишонга олингандир.

Президентимиз таъбири билан айтганда, бундай информация хуружлардан қўзланган мақсад – мамлакатимиз аҳолисига ахборот орқали ва мафкуравий йўл билан таъқиб ўтказиш, жаҳон афкор оммаси орасида Ўзбекистон ҳақида нотўғри тасаввур уйғотишдан иборат. Бундай ахборотларга қарши бизнинг ОАВларимиз ҳам аксил тарғиботни олиб бориши шарт.

фалсафий ғоя

Категория: Миллий ғоя ва мафкура – Ғоя турлари;

Муаллиф: Рўзимуродов С Айматов А

Фалсафий ғояларда инсон олами, ўзини, руҳни, оламдаги нарсани ва воқеаларни, жараён ва алоқаларни энг умумий ва кенг доирада, теран ва бир бутун ҳолда тушуниб олишга интилади. Масалан, қадим замонлардан бери, файласуфлар оламнинг катта-кичиклиги, у қачон ва нимадан келиб чиққанлиги, одамнинг моҳияти ва шу каби бошқа муҳим муаммолар тўғрисида минглаб ғоялар билдирганлар.

Фалсафий ғоялар тўғрисидаги фикрларимизни қуйидаги фалсафий фикр билан бошлаймиз: «Ўқишдан тўхтаган одам фикрлашдан тўхтади». Ҳа, инсон юксакликка эришиш учун нафақат тинимсиз ўқишни зарур, шу билан бирга, у ўтмишда яратилган барча фалсафий фикрларни ўзлаштириб олиши шарт. Фалсафа тарихида шундай ғоялар борки, улар фалсафанинг негизини ташкил қилиб, унинг нуфузини сақлаб жозибдорлигини янада ошириб боради. Масалан, «Авесто»да оламдаги қарама-қаршилиқлар қандай тўғри ҳал қилиниши кераклиги тўғрисидаги ғоялар, Конфуцийнинг жамиятни бошқариш, Сукротнинг инсоннинг ўзлиги ва Афлотуннинг гўзаллик ва билимнинг моҳияти тўғрисидаги ғоялари, Зеноннинг апориялари, Евбулиднинг парадокси, Форобий ва Алишер Навоийнинг қомил инсон тўғрисидаги фикрлари, И.Кантнинг антиномиялари ва Гегелнинг диалектикага доир қарашлари шундай ғоялар силсиласини ташкил қилади.

«Авесто»да Зардуштнинг кейинчалик улуғ юнон файласуфи Гераклит сўзлари деб қаралувчи, диалектик фалсафанинг асосини ўзида мужассам этган машҳур ҳулосасини ўқиймиз: “Зардушт: Олов – энг олий қудрат: у барча нарсани ўз ичига олади ва барча нарсага инади. У доимий ёниш билангина яшайди ва барча-барча нарсада фақат олов ёнади. Инсон ҳамназми шу олий қудрат билан яшайди. Унинг иродаси ва ақлиана шу улуғ осмоний оловнинг намоён бўлишидир. Бу олов осмонда, осмон орқали ва осмондан келиб чикувчи сифатида амал қилади... Бутун мамлакат бўйлаб Ахура Мазда ва худолар юксалдилар. Дин ҳам, мажусийлар ҳам бутун мамлакат бўйича мутлақ ғолиб бўлдилар. ...Ва Ахриман ҳам, девлар ҳам қаттиқ зарба едилар ва азоб-уқубатларга дучор бўлдилар. Ахриман ва девлар эътиқодлилар юртидан соқит бўлди ва қувилди. Зиндиқлар ҳам мағлуб

бўдилар, улар талпинтирувчи худоларнинг тасвирлари вайрон этилди. Девларнинг қароргоҳлари ҳам махв бўлди... Кўплаб оташкада-дахмалар қурилди. ...Мен бу ерда ўғитларимизга содиқ бўлган яккаю-ягона Спитамидага Зардушт дуч келдим. Агар биз унга илохий нутқато қилсак, у бизни шарафлайди. Мен сизларга ҳозирнинг ўзидаёқ иноятлар келтиргувчи Эзгулик подшолигини вужудга келтирмоқчиман.. Ва сурайманки: Ақлли чорвадор, агар у ўзхулқ-атворидаинсофли ва тавозеъли бўлса, бой чорвага эга бўладими? ... Яйловларда чорвани тўйдириш, қутли-қўрли чорвани эгаллашни хоҳловчи унга қандай эга бўлади? ... Бу ашёлар дунёсида ҳамма нарсани кўрувчи (Ахура Мазда) чорвадорлар қавмида эзгу ният билан яшовчиларнинг меҳнатига мукофот сифатида эзгу ният қилади... Инсонларни ҳам тўхтовсиз кўпайтириш керак, чорвани ҳам. Чорвадорларни тўйдириш учун чорвани парвариш қилиш қарор топаверсин ва ўсимликларҳамда майсалар ҳам гуркираб ўсаверсин. ... Чорвадор эзгу ният учун интилувчидир... Ёвуз чорвадор эзгу инсонлар устидан зўрлик қилмасдан тирикчилик қилолмайдиган кишидир. Кимки чорва учун астойдил қайғурса, Арти Ваҳишта ва Ваху Ману тоғларига (яъни, жаннат тоғлари— муал.) муяссар бўлади...”

Ҳозирги кунда, ёшларимизнинг онги ва қалбига умуминсоний фалсафий ва бошқа таълимотларга асосланган миллий истикдол ғоясини сингдириш ўта долзарб муаммо бўлиб қолмоқда.

Фалсафий ғояларҳар бир фалсафий таълимотнинг асосини ташкил этадиган, олам ва одам тўғрисидаги энг умумий тушунча ва қарашлардир. Улар бизни ўраб турган дунёни билиш жараёнида, кишилиқ жамиятининг тараққиёти мобайнида тўплаган билимларини умумлаштириш, инсон ҳаётининг маъно-мазмуни, унинг бахт-саодати каби масалалар устида мулоҳаза юритиш асосида шаклланади.

Инсоният тарихида турли халқларнинг ақл-заковат соҳиблари, доно файласуфлари турли хил ғоялар яратганлар. Аммо жаҳон фалсафий тафаккури ривожига бекиёс ҳисса қўшган ўзбек мутафаккирлари яратган меросни ёдга олмаслик мумкин эмас.

Фаробийнинг фозил шаҳар тўғрисидаги, тасаввуф даҳоларининг комил инсон ҳақидаги, Ибн Синонинг тана ва руҳ муносабатига оид, Алишер Навоийнинг адолат ва инсонийлик борасидаги теран фикрлари фалсафий ғояларнинг ёрқин намунасидир.

ИЛМИЙ ҒОЯ

Категория: Миллий ғоя ва мафкура – Ғоя турлари;

Муаллиф: Рўзимуродов С Айматов А

Инсон тафаккурининг маҳсули сифатида ғоя миллий-маданий меросни, умуминсоний қадриятларни, ижтимоий-маънавий ҳаётни, теварак оламни ўрганиш, билиш жараёнида вужудга келади. Ижтимоий онгнинг барча шакллари: илм-фан, фалсафа, дин, сиёсат, санъат ва бадиий адабиёт, ахлоқ ва ҳуқуқ муайян бир ғояларни яратади, уларга таянади ва уларни ривожлантиради. Профессор С.Мамашакировнинг фикрича, ғояларни шаклий, мазмуний, социал-этник, қўлабий ва бошқа тамойиллар асосида қуйидагича туркумлаштириш мумкин:

-фан ғоялари (табиий-илмий ёки ижтимоий-гуманитар, асосланган ёки гипотетик, ҳақиқий ёки янглиш, нисбий ёки мутлақ ва хоказо);

-диний ғоялар (ваҳий ёки ваҳий бўлмаган, политеистик ёки монотеистик каби);

-фалсафий ғоялар (идеалистик ёки материалистик, теистик ёки атеистик, монистик ёки дуалистик, плюралистик каби);

-бадий-нафосат ғоялари (гўзаллик ёки хунуклик, улуғворлик ёки тубанлик, фожиавийлик ёки кулгилилилик каби);

-ахлоқий ғоялар (эзгулик ёки ёвузлик, яхшилиқ ёки ёмонлик каби);

-ҳуқуқий ғоялар (ҳақлик ёки ноҳақлик, тенглик ёки тенгсизлик каби);

-социал-сиёсий ғоялар (гуруҳий, табақавий, синфий, партиявий, миллий, умуминсоний каби);

-махаллий, минтақавий, умумбашарий ва бошқа ғоялар^[1]

Илмий ғоялар – фан тараққиётининг самараси, илмий кашфиётларнинг натижаси сифатида пайдо бўладиган, турли фан соҳаларининг асосий тамойиллари, устивор қоидаларини ташкил қиладиган илмий фикрлардир.

Фан тараққиёти узлуксиз ва чексиз бўлиб, бу жараёнда амалиётда тасдиқланмаган, эскирган қарашлар янги илмий ғоялар билан ўрин алмашаверади. Қадимга юнон файласуфлари Левкипп ва Демокрит жисмларнинг энг кичик бўлинмайдиган зарраси сифатида “атом” тушунчасини киритган эди. Птолемей ва Аристотел, Улуғбек астрономиясигача дунёнинг маркази ер деб ҳисоблаб келганлар. Евклид геометрияси, Ньютон механикаси, Дарвин таълимоти ҳам ўз даврининг энг илғор илмий ғояларига асосланган эди.

Бугунги илм-фан тараққиёти атомнинг майда заррачаларга бўлинишини, коинот маркази ер эмаслигини ҳам ишончли далиллар билан исботлади; квант механикаси, ирсият назарияси ва бошқа кўплаб кашфиётлар яратилди.

Ғоя категориясини фанда уч хил талқини бор. 1.талқин: турли фалсафий тизимларда кенг қўлланиладиган тушунчалардан бири. Ғоянинг мазмуни, келиб чиқиши, унинг воқеликка мос келиш ёки келмаслиги масаласи доимий баҳс мунозара объектига айланган. Ғоя тушунчаси аксарият фалсафий тизимларда руҳ ривожланишининг юксак тараққий қилган шаклига нисбатан ишлатилган. Хусусан, уни предметларнинг инъикоси натижасида шаклланган ҳиссий образ, объектив воқеликнинг субъектив инъикоси деб талқин қилиш мавжуд. Масалан Гегелда ғоя ҳамма нарсани мазмуни ва яратувчисидир. У ўз мантиқий ривожи давомида объектив, субъектив ва абсолют босқичларни босиб ўтади.

Ғоя Платон фалсафасини марказий категорияларидан бири эди. Унда ғоя ҳақиқий оламнинг трансцендент дунёсини ифдалайди. Шундай қилиб антик даврдан Уйғониш давригача Ғоя онтологик, янги даврдан эса инсоннинг олами билишига хизмат қилувчи шаклларида бири сифатида ғносеологик талқин қилинган. Бундай баҳс-мунозара рационализм ва эмпиризм ўртасидаги курашда ҳам намоён бўлди. XX аср фалсафасига келиб ғоянинг юқоридагидек талқинлари барҳам топиб, у асосан илмий билиш шакли, тушунчасининг синоними сифатида кенг қўлланила бошлади. Ғоя ғносеология нуқтаи назаридан баҳоланар экан, қўйидаги маъноларни англатади:

биринчидан инсон онгининг ижодий, конструктив ва таркибий қисми сифатида;

иккинчидан, ташқи оламнинг субъект онгида акс этадиган образли инъикоси ва акси сифатида;

учинчидан, инсоннинг жамият ва табиатдаги воқеа ва ҳодисаларни англаш шакли сифатида;

тўртинчидан, инсон онгининг ташқи олам ва ҳаёт ҳодисаларига нисбатан акс таъсирининг намоён бўлиши сифатида;

бешинчидан, ғоя олдин мавжуд бўлмаган, ўзида янгиликни ташувчи фикр сифатида.

2-талқин: Ғоя-илмий билишни ўзига хос шакли. Ғоя илмий далил, муаммо, фараз, назария каби воқеликни акс эттириш шаклларида бири. Ғояда шу воқелик бундан кейин қай йўналишда ўрганилиши зарурлиги ҳақидаги кўрсатма ботиний тарзда мавжул бўлади. Шундан бошлаб у йўналтирувчанлик хусусиятга эга бўлади. Масалан: атомларни мавжудлиги, атомларни бўлиниши, оламни асосини топиш, субстанцияни моҳиятини билишга бўлган ҳаракат...

Ғоя тараккиёт омилига айланиши учун маълум бир шарт-шароит-жамиятнинг умумий билим даражаси юзага келган, янги билимни қабул қилишга тайёр бўлиши, уни текшириб кўриш, тасдиқлаш ёки инкор этиш имконияти, қуроли, воситалар, моддий-молиявий ресурсларга эга бўлиши лозим. Акс ҳолда у маълум маданий-маърифий ҳодиса сифатида қолиб кетади. Берунийнинг “Ғарбий ярим шарда қуруқлик бор” деган ғояси шундай бўлди. Жамиятни қабул қилиш даражаси тайёр эмаслиги шу аҳволга олиб келди.

3- талқин: Кенг маънода олдин мавжуд бўлмаган, ўзида янгиликни ташувчи фикр. Бу ҳал қилиниши зарур бўлган масалани ечишга интилиш натижасида пайдо бўлган яхлит ҳулоса – фикр. Бундай ҳолат “Менда бир ғоя пайдо бўлди” деган фикрда ёрқин ифодасини топади.

Ҳар қандай ғоя ижтимоий аҳамият касб этиб, одатда муайян ғоялар, алоҳида олинган шахслар онгида пайдо бўлади. Маълум бир муддатдан кейин эса жамиятнинг турли қатламларига тарқалади, турли элатлар ва миллатлар орасида ёйилади, янги авлод жамиятда мавжуд ғоялар таъсирида тарбияланади. Муайян қарашлар ва ғояларни ўз эътиқодига сингдиради, ўз навбатида янги ғояларни яратади ва тарғиб қилади. Ғоялар миллий-маданий меросни, умуминсоний қадриятларни, ижтимоий-маънавий ҳаётни, теварак оламни ўрганиш, билиш жараёнида дунёга келади. Ижтимоий оннинг барча шакллари илм-фан, фалсафа, дин, санъат ва адабиёт, ахлоқ, сиёсат ва ҳуқуқ-муайян бир ғояларни яратади, уларга таянади ва уларни ривожлантиради.

Илмий ғоялар асосан табиат, жамият ва инсон тафаккури қонунлари, табиий ва ижтимоий жараёнлар, нарсаларнинг муҳим хосса ва хусусиятлари, мазмуни ва моҳияти тўғрисидаги илмий фикрлардир. Илмий ғоялар бир-биридан ўзининг теранлиги ва умумийлиги билан фарқ қилади. Айрим илмий ғоялар нарсаларнинг моҳиятини ифодаласа, бошқалари эса уларнинг ташқи томонларини акс эттиради. Масалан, ўсимликлар генларининг ўзгариши ва уларнинг ранги тўғрисидаги ғоялар шундай ғояларга мисол бўла олади. Ҳар қандай илмий ғоянинг мазмуни ва моҳияти йилдан-йилга янги маълумотлар билан бойиб ва кенгайиб боради.

Масалан, Қуёш нури тўғрисидаги илмий ғоялар йилдан-йилга янги маълумотлар билан бойиб теранлашиб бормоқда. Мозийда файласуфлар комил инсон тўғрисида теран фикрлар билдирган бўлсада, бироқ ҳозир жаҳон фалсафасида ундан ҳам теранроқ ғоялар

яратилмоқда. Одатда, илмий ғоялар илмий фараз ва тахминлар сифатида яратилади, тажрибаларда синаб кўрилгандан ва назарий жиҳатдан асослангандан кейин ҳақиқий илмий ғояга айланади.

Манба

<http://istiqlol.samdu.uz/uzc/article/211>